

Arheologija u Srbiji

Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Arheologija u Srbiji.
Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Izdavač:

Arheološki institut
Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd
www.ai.ac.rs

Za izdavača:

Snežana Golubović

Urednici:

Selena Vitezović
Đurđa Obradović
Milica Radišić

Priprema:

Arheološki institut

Elektronsko izdanje
ISBN 978-86-6439-086-6

Arheološki institut

Arheologija u Srbiji

Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Urednici

Selena Vitezović

Đurđa Obradović

Milica Radišić

Beograd 2023

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

SADRŽAJ

1. Redakcija, Uvod
2. ***Arheološka iskopavanja i rekognosciranja***
3. **Dušan Borić, Dragana Antonović, Praistorija „dunavskog koridora“ u Đerdapu. Istraživanje u 2020. godini**
4. **Vidan Dimić, Dragana Antonović, Selena Vitezović, Danica Mihailović, Prljuša, Mali Šturac: istraživanje u 2020. godini**
5. **Aleksandar Kapuran, Igor Jovanović, Petar Milojević, Rekognosciranja rudnih ležišta i šljacišta u Boru i Majdanpeku u 2020. godini**
6. **Ivan Bogdanović, Goran Stojić, Ljubomir Jevtović, Legijski logor u Viminacijumu: istraživanja severnog dela utvrđenja u 2020. godini**
7. **Nemanja Mrđić, Milica Marjanović, Snežana Golubović, Legijski logor u Viminacijumu: arheološka istraživanja u zoni principije u 2020. godini**
8. **Mladen Jovičić, Saša Redžić, Ivana Kosanović, Zaštitna arheološka istraživanja nekropole na lokalitetu Više Grobalja (Viminacijum) u 2020. godini**
9. **Bebina Milovanović, Ilija Danković, Ljubomir Jevtović, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2020. godini**

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

10. **Sofija Petković, Bojan Popović, Marija Jović, Gordan Janjić, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija u 2020. godini**
11. **Sofija Petković, Marija Jović, Igor Bjelić, Bojana Ilijić, Arheološka istraživanja, prezentacija i promocija rimskog utvrđenja i naselja Timacum Minus u Ravni kod Knjaževca**
12. **Vesna Bikić, Uglješa Vojvodić, Marina Pavlović, Istraživanja, restauracija i revitalizacija kompleksa Sahat i Barokne kapije Beogradske tvrđave u 2020. godini**
13. **Marin Bugar, Ivan Bugarski, Uglješa Vojvodić, Milica Radišić, Nikola Lazarević, Arheološka prospekcija donjeg toka Zapadne Morave u 2020. godini: rezultati iz varvarinskog i čičevačkog kraja**
14. ***Analize arheološkog materijala***
15. **Josip Šarić, Okresani artefakti iz mezolitskog horizonta sa lokaliteta Lepenskog Vira – nova saznanja**
16. **Snežana Nikolić, Angelina Raičković Savić, Keramičke posude iz najstarijih celina istraženih u severozapadnom delu logora na Viminacijumu**
17. **Radmila Zotović, Zaključna razmatranja o rimskim kultovima na teritoriji Srbije**
18. **Nataša Miladinović-Radmilović, Dragana Vulović, Selena Vitezović, Nada Radak, Sirmijum – rezultat antropološkog projekta u 2020. godini**
19. ***Projektne i drugi izveštaji***
20. **Mladen Jovičić, Emilija Nikolić, Ivana Delić-Nikolić, Ljiljana Miličić, Snežana Vučetić, Jonjaua Ranogajec, Naučnoistraživački projekat MoDeCo2000 - realizacija projekta u 2020. godini**
21. **Sanja Nikić, Izdavačka delatnost i Bilioteka Arheološkog instituta u 2020. godini**

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Vesna Bikić, Arheološki institut, Beograd

Uglješa Vojvodić, Arheološki institut, Beograd

Marina Pavlović, Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda

ISTRAŽIVANJA, RESTAURACIJA I REVITALIZACIJA KOMPLEKSA SAHAT I BAROKNE KAPIJE BEOGRADSKE TVRĐAVE U 2020. GODINI

Kompleks Sahat kapije, glavni ulaz u Gornji grad, predstavlja jedinstven deo Beogradske tvrđave koji je do našeg vremena ostao dosta dobro sačuvan (sl. 1). Izuzetno složen po svojoj strukturi, kompleks čine periodično građene kapije sa bočnim prostorijama, koje su uklopljene u ostatke dvojnog srednjovekovnog jugoistočnog bedema, zatim Sahat kula i pomoćne zgrade poznijeg datuma. Hronologija graditeljskih rešenja danas je poznata zahvaljujući izučavanjima istraživača, pre svih arheologa i arhitekata (Поповић 2007). U najkraćem, sistem fortifikacija Gornjeg grada osmišljen je u okviru graditeljskog programa despota Stefana Lazarevića, na početku 15. veka (Поповић 2006, 97–104). Po toj zamisli, glavna, južna kapija pozicionirana je na jugoistočnoj, najpristupačnijoj strani, na istoimenom, dvostrukom bedemu. I kasnije kapije, Sahat i Barokna kapija, probijene su na istoj strani, na istom bedemu, ali ne na istom mestu. Stariji prolaz, sadašnja Sahat kapija, izgrađena je u poslednjoj deceniji 17. veka, mlađi prolaz, Barokna kapija, probijen je u razdoblju austrijske uprave, između 1717. i 1739. godine, dok je Sahat kula podignuta iznad starije kapije sredinom ili tokom druge polovine 18. veka (Поповић 2007, 9–15). Prostorija za stražu u Sahat kapiji, jedina završena i u funkciji, podzemnim hodnikom je bila povezana sa rovom ispred jugoistočnog bedema, odnosno sa prednjim utvrđenjima. Oko sredine 19. veka, za potrebe turskog garnizona uz kompleks Sahat kapije prizidana je jedna prizemna zgrada koju je nakon Drugog svetskog rata koristila direkcija Gradskog zelenila (Поповић 2007, 10).

Izložena atmosferilijama, kompleksna bedemska struktura sa kapijama zadržavala je vlagu koja je vremenom počela da oštećuje unutrašnjost objekata (Нешковић, Павловић 2004). Sanacija kompleksa obavljena je u nekoliko etapa, zaključno sa 2020. godinom (Поповић 2007, 10–14). Prva sanacija, izvedena 1955. godine, obuhvatila je samo prostor iznad prolaza Sahat kapije, tako što je nad njim postavljena betonska ploča koja je tek prislonjena uz unutrašnje lice srednjovekovnog bedema. Da bi se sprečilo slivanje vode u unutrašnjost kapije, 1979. godine napravljeni su kanali za odvod viška vode. S druge strane, Barokna kapija je bila zazidana sve do 1987. godine, kada je počela realizacija programa njene revitalizacije. Dve godine kasnije, Barokna kapija je otvorena za javnost kao *Galerija Beogradske tvrđave*, u kojoj su izložene tri makete koje prikazuju fortifikaciju Beogradske tvrđave na po-

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Slika 1 – Deo jugoistočnog bedema gornjeg grada sa kompleksom Sahat i Barokne kapije nakon radova 2020. godine (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta).

četku 15. veka i izgledu nakon kasnijih rekonstrukcija, u vreme austrijske i turske vlasti, autora Marka Popovića i Boška Šolomona. U jednoj od bočnih odaja bili su predmeti koji podsećaju na Beogradski grad u vreme despota Stefana Lazarevića. Međutim, delimična sanacija kapije nije u potpunosti otklonila problem, pa je 2003–2004. godine izvedena nova faza arheoloških istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova (Popović 2007; 2008).

Svim etapama sanacije prethodila su istraživanja koja su u značajnoj meri dopunjivala arheološku i arhitektonsku sliku šireg prostora kompleksa Sahat kapije i dela Gornjeg grada između Sahat kapije i zazidane srednjovekovne Južne kapije. Arheološka istraživanja izvedena su u nekoliko etapa, kao preduslov za izradu projekata sanacije tvrđavskih struktura i njihove konzervacije. Bila su različitog obima i obuhvatala su kako ostatke fortifikacija

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

tako i prostor neposredno ispred bedema (Бикић, Иванишевић 1996; Поповић 2000; 2006; 2007; 2008). Jedan od preduslova pristupu istraživanjima kompleksa Sahat i Barokne kapije bilo je uklanjanje zgrade turskog garnizona koju je koristilo „Gradsko zelenilo”, početkom osamdesetih godina (Поповић 2007, 10–11). Za razumevanje kulturne stratigrafije na prostoru tog kompleksa od naročitog su značaja bila istraživanja na okolnim površinama, koja su obavljena 1987. i 2004. godine, oba puta u organizaciji Arheološkog instituta – Naučnoistraživačkog projekta za Beogradsku tvrđavu, pod rukovodstvom Marka Popovića. Najpre je krajem osamdesetih godina rađeno u zasvedenom prolazu mlađe, austrijske barokne kapije i na površini ispred jugoistočnog bedema Gornjeg grada (Бикић, Иванишевић 1996, сл. 1), da bi 2004. godine bile istražene (nezavršene) bočne prostorije starije, turske kapije (Поповић 2007). U svim ranijim kampanjama konstatovana je kompleksna kulturna stratigrafija koju je, s obzirom na ograničenost istražnih površina, trebalo sagledavati u širem kontekstu građevinskih zahvata u kasnijim razdobljima, pre svega na početku 18. veka. Od naročitog značaja su podaci dobijeni iz moćnog praistorijskog nivoa sa ostacima ukopanih zemunica iz finalne faze neolita i eneolita (Спасић 2019), zatim otkriće velike žitnice (horreum) ispred Sahat kapije (Бикић, Иванишевић 1996), kao i ranosrednjovekovnih nivoa sa ostacima grobova i nad njima suhozidne polukružne strukture, građene delom od antičkih spolija (Поповић 2007). Uz to, potvrđena je ali i značajno dopunjena hronologija i odlike gradnje fortifikacija, uključujući i zazidano oštećenje (brešu) u prvobitnom Jugoistočnom bedemu iz vremena despota Stefana Lazarevića, koje je nastalo u vreme turske opsade grada 1456. godine, takođe i kasnije turske i austrijske dogradnje, uključujući obe kapije, Sahat i Baroknu (Поповић 2007).

Najnovijim istraživanjima, koja su obavljena u okviru projekta revitalizacije kompleksa Sahat i Barokne kapije u proleće 2020. godine,¹ sva ranija znanja su potvrđena, a unekoliko su i dopunjena. Pored prostora unutar Sahat kapije – između bočnih prostorija, odnosno ispod srednjovekovnog bedema, i u podzemnom hodniku koji iz prostorije za stražu vodi do rova, radilo se uz prilaz Baroknoj kapiji, na površini između prethodno istraženih arheoloških sondi i srušene zgrade turskog garnizona (Gradskog zelenila), kao i u zoni toparnice uz Sahat kulu. Najvažniji rezultati biće izloženi uz osvrt na ranije otkrivene celine u širem kompleksu Sahat i barokne kapije.

Realizacija Projekta zaštite, prezentacije i revitalizacije dela Jugoistočnog bedema Gornjeg grada (sektor 1) i kompleksa Sahat i Barokne kapije započela je radovima uz Sahat kulu, gde je trebalo rešiti problem zakišnjanja i zadržavanja vlage iznad prolaza Sahat kapije. S obzirom na to da je Projektom bilo predviđeno i doziđivanje dela zidanog topovskog zaklona, sve zidne mase su oslobođene od zemlje i dobro očišćene. Tom prilikom ispod toparnice je otkriven i ranije istražen deo krune srednjovekovnog bedema i kule III jugoistočnog bedema (sl. 2) (Поповић 2007, 21–23). U podzemnom prolazu koji spaja bočnu prostoriju Sahat

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Slika 2 – Ostaci temelja kule III ispod toparnice na jugoistočnom bedemu Gornjeg grada
(foto: Dokumentacija KOTO a.d.).

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

kapije sa rovom ispred jugoistočnog bedema, prilikom detaljnog čišćenja stepeništa otkriven je originalni nivo praga prolaza iz pravca rova (sl. 3)

U unutrašnjosti nezavršenih bočnih prostorija Sahat kapije potvrđeni su ostaci antičkih i kasnoantičkih slojeva, koji su zasnovani na praistorijskom horizontu. Iskopavanje je počelo sa nivoa zdravice u prostoru zapadne prostorije, a vršeno je prema slojevima koji su bili dobro vidljivi u profilu ispod temelja srednjovekovnog bedema (sl. 4). Kako je konstatovano još tokom ranijih istraživanja, praistorijski nivo je veoma neravan, budući da ga čine ukopi različite veličine u sterilni sloj koji je u vidu žutog lesa. U novoiskopavanoj zoni, čija je skromna površina (1 m²) bila uslovljena dimenzijama potporne konstrukcije stepeništa, u njemu je bilo veoma malo materijala, pretežno ulomaka keramike koja se po odlikama može pripisati kasnom neolitu i eneolitu, istovetno sa prethodno otkrivenim primercima sa prostora Gornjeg grada (Поповић 2007, 15). Nad neravnom površinom praistorijskog nivoa formirani su antički slojevi. Iako je u profilu bila vidljiva razlika u boji zemlje, sadržaj antičkih slojeva bio je veoma sličan, sa ulomcima keramičkih posuda koje se mogu opredeliti pretežno u pozni 3. i 4. vek,² kao i životinjskim kostima.

Prilikom iskopavanja u sondi na prilazu Baroknoj kapiji konstatovano je da je istražna površina bila većim delom devastirana prilikom radova na rušenju i uklanjanju prizemne zgrade koju je prvobitno koristio turski garnizon, a posle Drugog svetskog rata, donekle prepravljenu, Direkcija za gradsko zelenilo. Tragovi kašike bagera, vidljivi u sterilnom sloju, svedočanstvo su velikim delom uništenih kulturnih slojeva u jugoistočnoj polovini sonde (sl. 5). Mada su delovi kulturnih slojeva preostali, ostali smo uskraćeni za važne stratigrafske podatke, potencijalno i važne pokretne arheološke nalaze. Jedan od najznačajnijih podataka odnosi se na nivo sterilnog sloja i, u vezi s tim, odlike rane okupacije jugoistočnog rubnog dela gornjogradskog platoa. U toku ranijih istraživanja utvrđeno je da je praistorijski stratum formiran na sterilnom sloju koji je bio u padu od severa prema jugu i jugozapadu, a neravan u vidu platoa kakav je danas (Бикић, Иванишевић 1996, 256; Поповић 2007, 15). Ostaci praistorijskog sloja (slojeva) sličnog su kvaliteta zdravici, ali nešto tamnije boje – oker-smeđa lesna zemlja koja je davala vrlo malo pokretnih nalaza, pretežno ulomaka keramike. Po odlikama, reč je o keramici iz finalne faze neolita i eneolita. To je isti nivo kao i u slučaju naseobinskih struktura koje su otkrivene prilikom ranijih istraživanja istočno od Ali-pašinog turbeta (1988) i u zapadnoj nezavršenoj prostoriji Sahat kapije (2004). S obzirom na znatnu devastaciju, praistorijski stratum ovom prilikom nije bio potvrđen konkretnim celinama, već samo mestimičnim skromnim ostacima kulturnog sloja.

Najstariji antički nivo obeležava supstrukcija od sitnog kamena, koja se duž sonde pruža približnim pravcem severozapad–jugoistok (sl. 5). Ova površina je mestimično ispresecana jamama za drvene direke, a u krajnjem jugoistočnom delu, blizu prolaza Barokne kapije, i velikom otpadnom jamom koja je bila ispunjena ulomcima kasnoantičke keramike i sitnim

Slika 3 – Nivo praga prolaza iz rova ispred Sahat kapije (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta).

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Slika 4 – Ostaci antičkog stratuma ispod srednjovekovnog jugoistočnog bedema u toku radova 2020. godine (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta).

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Slika 5 – Istražena površina u toku iskopavanja (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta).

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Slika 6 – Deo zidanog groba u proširenju iskopa (foto: Dokumentacija Arheološkog instituta).

Slika 7 – Deo temeljne zone zida zgrade turskog garnizona (foto: Dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda).

delovima koštanih češljeva. U kasnoantički sloj bila su ukopana i dva dečja groba – jedan je bio slobodno ukopan, a drugi je bio zidan sekundarno upotrebljenim rimskim opekama (sl. 6). Reč je, po svojoj prilici, o grobovima jedne manje ranosrednjovekovne nekropole, koja je registrovana 2004. godine prilikom istraživanja u zapadnoj prostoriji Sahat kapije (Поповић 2007, 17–18).

Nad ranosrednjovekovnim stratulumom konstatovane su intervencije znatno mlađeg datuma. Jednu od njih čini podizanje ranije pomenute zgrade turskog garnizona sredinom 19. veka. Od ove prizemne zgrade ostao je deo jugoistočnog temeljnog zida, građenog od kamena povezanog blatom od lokalne žute gline (sl. 7). Na čitavom istražnom prostoru nad ostacima praistorijskog i antičkog/kasnoantičkog nivoa javlja se dosta ujednačen sloj mrke zemlje sa sitnim kamenom i sitnim komadima lomljene opeke u kojem je bilo gvozdениh klinova i klanfi, alki i obručeva različite veličine, kao i ulomaka keramičkog i staklenog posuđa koje se po odlikama može šire datovati u kasni 18. i 19. vek, što ukazuje na zatrpavanje prostora srušene turske zgrade materijalom koji je donet sa nekog drugog dela Tvrđave.

Uzimajući u obzir sva prethodno dobijena saznanja o širem prostoru kompleksa Sahat i Barokne kapije, 2009. godine je izrađeno rešenje sanacije, restauracije i revitalizacije dela Jugoistočnog bedema koji ima veoma komplikovanu geometriju očuvanih struktura. U realizaciji, projekat je podrazumevao izradu platoa u više različitih ravni sa padovima ka Kornarovom bedemu (podignutom 1690. godine) i ka Gornjem gradu. Na taj način su postojeće strukture očuvane uz najmanje moguće intervencije, odnosno rušenja, a istovremeno je obezbeđeno da novoformirani plato ne izlazi izvan ravni postojećih bedema, niti da svojim volumenom negira i narušava izvornu volumetriju bastionih fortifikacija. Unutar postojećih prostora kapija izvršena je restauracija svih zidnih

Slika 8a – Zapadna prostorija Sahat kapije nakon završenih radova: pogled sa severozapada.
(foto: Dokumentacija KOTO a.d.).

površina sa enterijerskim uređenjem. Postojeći podovi unutar Barokne kapije (Galerije) su zadržani. Zaštitnom pločom pokriven je svod prolaza Sahat kapije i prostor koji se nalazi između Sahat i Barokne kapije. Na taj način je formirana prostorija površine oko 48 m² i visine od oko 6 m. S obzirom na veliku visinu, nad jednim delom prostorije izrađena je galerija od lake čelične konstrukcije (sl. 8b). Novodobijene prostorije su priključene prostoru Galerije Sahat kapije putem otvora ispod temeljne zone srednjovekovnog bedema (sl. 8a), tako da ukupna površina Galerije sada iznosi oko 300 kvadrata. Uz prilaz Baroknoj kapiji, na mestu srušene turske zgrade ukopana je pumpa za vodu.

U zatečenim okolnostima u kojima se kompleks Sahat i Barokne kapije nalazio, realizacijom projekta sanacije i revitalizacije napravljen je pomak u definisanju stavova u po-

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Slika 8b – Zapadna prostorija Sahat kapije nakon završenih radova: pogleda sa jugoistoka. (foto: Dokumentacija KOTO a.d.).

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

gleđu dozvoljenog stepena i načina intervenisanja sa stanovišta zaštite kulturnog nasleđa. Promišljenim intervencijama produžen je vek trajanja spomenika, poboljšana je i obezbeđena njegova stabilnost i kompatibilnost materijala, a ujedno je ostavljena mogućnost čuvanja i prezentovanja originalnih partija srednjovekovnog bedema u intaktnom stanju. Zbog uspešne realizacije kompleksnog konzervatorsko restauratorskog zahvata, projektni tim je dobio Godišnju nagradu Društva konzervatora za 2020. godinu. Time je na svojevrsan način odatu priznanje izuzetnim rezultatima arheoloških istraživanja kompleksa Sahat i Barokne kapije, koja je u nekoliko navrata u prethodnih gotovo pedeset godina vodio Marko Popović ispred Naučno-istraživačkog projekta za Beogradsku tvrđavu Arheološkog instituta.

Bibliografija:

Бикић, Иванишевић 1996 – В. Бикић, В. Иванишевић, Простор око Јужне капије Горњег града Београдске тврђаве, *Старинар* XLVII, 1996, 253–271.

Нешковић, Павловић 2004 – М. Нешковић, М. Павловић, „Заштита од влаге бастионих фортификација на примеру Унутрашње Стамбол капије и Сахат капије на Београдској тврђави“, у: З. Вапа (ур.), *Методe утврђивања и отклањања последица дејства влаге на културна добра*, Нови Сад 2004, 196–204.

Поповић 2000 – М. Поповић, Јужна капија Горњег града Београдске тврђаве, *Саопштења ХХХ–ХХХИ*, 2000, 71–96.

Поповић 2006 – М. Поповић, *Београдска тврђава*, друго допуњено издање, Београд 2006.

Поповић 2007 – М. Поповић, Комплекс Сахат капије, *Наслеђе* 7, 2006, 9–36.

Поповић 2008 – М. Поповић, Нова сазнања о горњоградском Југоисточном бедему, *Наслеђе* 9, 2008, 89–104.

Спасић 2019 – М. Спасић, Праисторијска насеља на Горњем граду Београдске тврђаве / Праисторически селища в Горнија град на Белградската крепост / Prehistoric settlements at the Upper town (Gornji grad) of the Belgrade fortress, Софија – Београд. *Археолошки бисери / Белград и Софија. Археолошески бисери / Belgrade and Sofia. Archaeological pearls*. Каталог изложбе, Београд–Софија / Белград–Софија / Belgrade–Sofia 2019, 23–26.

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini

Napomene:

¹ *Projekat zaštite, prezentacije i revitalizacije sektora 1 Jugoistočnog bedema Gornjeg grada Beogradske tvrđave sa uređenjem enterijera u cilju formiranja vizitorskog centra – kompleks Sahat kapije i Barokne kapije realizovao je interdisciplinarni tim koji su činili: dr Marina Pavlović, glavni i odgovorni projektant (Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda), Predrag Jošić, odgovorni projektant (Intellinea d.o.o.), dr Milan Glišić, odgovorni projektant konstrukcije (Arhitektonski fakultet, Beograd), dr Vesna Bikić, odgovorni arheolog (Arheološki institut, Beograd) i Slobodan Radovanović, odgovorni izvođač radova (KOTO d.o.o., Beograd). U organizaciji i uz podršku građevinskog preduzeća KOTO d.o.o., arheološko praćenje radova je trajalo, sa prekidima zbog epidemije izazvane korona virusom, tokom marta, aprila, maja i juna ove godine, a realizovali su ga saradnici Arheološkog instituta – Naučnoistraživačkog projekta za Beogradsku tvrđavu, dr Vesna Bikić i Uglješa Vojvodić MA, uz povremenu pomoć dr Milice Radišić.*

² Topovski zaklon, jedan u nizu podignutih na gornjoj površini bedema, građen je od opeka i sa zemljanom ispunom (Поповић 2007, 28).

³ Zahvaljujemo Snežani Nikolić, stručnom savetniku Arheološkog instituta, na pregledu i datovanju keramike.

Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2020. godini